

VILÁGTÜKÖR

ZSIGMOND ANNA

Nevelés és oktatás az izraeli kibucokban

A kibucjelenség kizárólag ennek az évszázadnak a jellemzője Izraelben. Sokan nem értették és még a mai napig sem értik azt, hogyan is tudtak fennmaradni, működésüket biztosítani. Pedig napjainkra az izraeli kibucok elérték társadalmi érettségüket, hiszen többségüket az 1920-as években alapították, az első telepések is több mint hat évtizedre tekintenek vissza. A jelenlegi kibucok tagjai leginkább az alapító tagok utódai, generációs kapcsolat van az idősebb és a fiatalabb kibucnyikok között.

Az első kibucokat az 1920–30-as évek bevándorlói alapították. Az esetek többségében a vezetést a második generáció vette át az alapítótól, a gazdasági irányítást, a társadalmi, valamint az oktatási feladatokat egyaránt. Ez az a generáció, amely többségében megmaradt „kibucnyiknak”.

A vidéki közösségek, a mosavok (mezőgazdasági szövetkezeti forma, de a magántulajdon megtartásával) és a kibucok rehabilitációs központok is voltak mindazok – többek között az európai pogromok elől menekültek – számára, akik rászorultak. Izrael állam 1948. évi létrejötte előtt e közösségek többsége virágzásnak indult. A történelem során ezek a közösségek elvesztették etnikai és ideológiai folytonosságukat. A későbbiek során ezekben a közösségekben nagy súlyt fektettek a felnőttoktatásra és az egész életen át tartó képzésre, ezzel is erősíteni kívánták a közösségi szellemet és a szellemi színvonal állandó emelését.

Az izraeli oktatás és a kibucokban folyó oktatás alapértékei

Az 1949-ben megjelent oktatási törvény érintetlenül hagyta az addig létező oktatási intézményeket és azt a három, egymástól alapvetően eltérő független irányzatot, amely a három politikai párt oktatáspolitikai elveinek a befolyása alatt állt. A jövő zsidó államának alapjait a cionista mozgalommal összhangban kívánta lerakni az 1920-ban Londonban kialakított, úgynevezett *Mizrahi*-irányzat, amelynek a *Mizrachi* Párthoz tartozó vallásos iskolák feleltek meg. A szocialista – szociáldemokrata – eszméket képviselő Munkáspárt irányzatát, a *Histadrut Szakszervezeti Szövetség* képviselte. A harmadik irányzat a szekuláris iskolák mögött álló *Általános Cionista Párt*. E harmadik trend azonban a gyakorlatban nemigen érvényesült. Az említettek mellett valójában létezett egy negyedik, egy ultraortodox vallási, de nem cionista irányzat is, az *Aqudat Israel*, amely már az államalapítás előtt is működött, és az állam megalakulása után a nemzeti zsidó oktatási rendszeren kívül maradt.

A tömeges bevándorlás miatti megváltozott körülmények ezt a helyzetet egyre inkább tarthatatlanná tették, mivel az új bevándorlók számára ismeretlenek voltak a létező politikai és az azoknak megfelelő oktatási irányzatok. A bevándorlók sok esetben a pártok politikai manipulációjának áldozataivá váltak. Ilyen helyzetben került sor arra az 1949-es alkotmánykiegészítésre, amely a bevándoroltak településein eltörölte a négy elismert oktatási irányzat közötti választási lehetőséget. 1951-ben kieleveződött a helyzet, a vallási irányzat vezető szerepbe

szeretett volna jutni a Munkáspárt parlamenti frakcióján belül. A kormány lemondott, a Knesszet (a parlament) feloszlott, és kiírták az új választásokat.

Az oktatásügy körül kirobbant éles politikai konfliktusok meggyőzték az akkori miniszterelnököt, *Ben Gurion*t, hogy az addig érvényben volt sajátos pluralizmus, az úgynevezett „trend”-rendszer komolyan veszélyezteti a nemzeti egység kialakulását, s egyszerűsége nehezíti a bevándorlók társadalmi integrációját. A jobboldali és a középpártok olyan egységes állami oktatási rendszert követeltek, amely azonos normákat érvényesít minden intézményben, a vallásos iskolákban is. 1953-ban a Knesszet jóváhagyta az Állami Oktatási Törvényt, amely megszüntette a politikai pártok pedagógiai befolyásának lehetőségét, azokat a szervezeti kapcsolatokat is felszámolta, amelyek ez korábban lehetővé tették. A törvény gyakorlatilag eltörölte a törvényben már ismertetett négy oktatási irányzatot, és lefektette egy egységes szellemű oktatás alapjait. A törvény felhatalmazta a tanárokat és az oktatásban működő szakembereket a tanulók körében folytatandó pártpropaganda, illetve szervezeti beavatkozás elleni fellépésre.

A törvény 2. cikkelye a következőképpen határozta meg az állami oktatás fő céljait: „Az oktatás célja... a zsidó kultúra értékeinek és a tudomány terén elért eredményeknek a közvetítése, a haza szeretetére, az államhoz és a zsidó néphez való hűségre nevelés,... a mezőgazdasági munkában szerzendő gyakorlat elősegítése, a kétkézi munkában szükséges ügyesség kifejlesztése, a pionír- (haluc) mozgalom fontosságának hangsúlyozása, minden olyan cselekedet példaként állítása, amely a haza szabadságát szolgálja, az egyéniség tiszteltetése, ... a toleranciára nevelés, ... a közös munkálkodás elősegítése, az emberiség szeretetére nevelés.”

Ezek a megfogalmazások, különösen a „zsidó kultúra értékei” kifejezés használata a „zsidó vallási értékek” helyett, valamint a kétkézi munka, a mezőgazdaság és a halucmozgalom előtérbe állítása a Munkáspárt hagyományos értékrendjének érvényesülését jelzik.

Témánk szempontjából fontos azonban kiemelni azt, hogy a kibucok értékrendje és oktatási rendszere sok vonatkozásban eltér az állami oktatás rendszerétől és annak egész értékrendjétől. Az 1953-as Állami Oktatási Törvény ugyan kivonta az iskolákat a politikai pártok befolyása alól, de ennek ellenére tagadhatatlan, hogy a Munkáspárt továbbra is szoros kapcsolatban áll a kibucokkal. A párt egyébként saját oktatási hivatallal rendelkezik, befolyással van az igazgatói és tanári kinevezésekre. A tanárok részére három, erre a célra létrehozott kibucban rendszeres továbbképzést szerveznek. Ellentétben a helyi, önkormányzati iskolák szervezeteivel, a kibucok általában a kerület vezetőivel konzultálnak még mielőtt kineveznék a tanárokat a kibucokon belül lévő „hivatalos” általános iskolákba.

A kibucszakszervezetek oktatási hivatalai olyan szolgáltató jellegű továbbképzést is szerveznek, amelyek során a kibucok képviselőiben részt vevő tanárok kidolgozzák saját speciális tantervüket, amely tartalmilag eltér az állami iskoláktól.¹ A tantervet nem a minisztérium hagyja jóvá, bár ezt elvileg előírják a törvények, a jogszabályok és a szabályzatok. A kibucokban a képzés teljes mértékben a kibuc értékrendjének közvetítését és a kibucban kialakult életforma átörökítését szolgálja. Az ilyen jellegű tanítás alapját képező ún. „kibucanterv” csak azért tekinthető legálisnak, mivel az is a kibucmozgalom kontinuitásának garanciája.

Az izraeli kibucok iskoláinak tantervei szorosabban kapcsolódnak a társadalom igényeihez, mint ahogyan ez a legtöbb európai országban megvalósul. Általánosan elfogadott, hogy az iskolai curriculumra úgy tekintenek, mint a társadalomhoz

¹ A tantervkészítésről és -fejlesztésről Izraelben *Arieh Lewy* professzor részletesebben szól a vele készült interjúban lapunk 25. oldalán.

kapcsolódó interaktív tényezőre. Az iskolai curriculum társadalmi célok szolgálatában áll, és valamilyen módon segít megőrizni a társadalom konzervativizmusát. Ez a funkció lehet tudatos, illetve kevésbé tudatos. A kibucok tantervében a közösség nyilvánvalóan tudatosan konzerválja a kibucok társadalmi struktúráját, tehát az oktatás is a struktúra fenntartását szolgálja. Ezzel szemben például Olaszországban, Franciaországban, sőt még Angliában is mindezek a funkciók rejtettebbek.

Az izraeli oktatáskutatók több mint 400 tantervet tanulmányoztak, amelyek tapasztalatait hasznosították a különböző típusú izraeli kibucokban. Ennek eredményeként felvázolták a kibucok számára kötelező tantervek körvonalait, amelyek figyelembe veszik a kibuc következő funkcióit: a kibuc mint társadalmi egység, a kibuc mint a cionista irányzat, a kibuc mint életforma és a kibuc mint ideológiai értékrend. A tanterv célja, hogy bemutassa az ideológiai, társadalmi és oktatásügyi tényezők átfogó megközelítésének módszerét, képviselje a kibucban tanuló érdekeit, valamint, hogy lehetővé tegye a folyamatos módosítást is. A tantárgyakat a Nemzeti Tantervi Bizottság dolgozta ki, a regionális, és a helyi pedagógiai fejlesztő központok közreműködésével. A tantervek alapján dolgozó tanárok speciális felkészítő programon vettek részt a Haifa mellett működő Oranim Kibuc Oktatási Központban. Egy speciális bizottság vizsgálja annak lehetőségét, hogyan lehet összehangolni és kompatibilissé tenni a kibuc tantervben szereplő tantárgyak tananyagát a nem kibuc tanterv alapján működő iskolákban tanított tananyaggal.

A bentlakásos kibuciskolák múltja és jelene

Izraelben igen magas a bentlakásos iskolák aránya. Az izraeli fiatalok 18%-a 13 és 17 éves kora között bentlakásos intézményekben tanul. Az utóbbi években tanévenként átlagosan 37 ezer fiatal tanult a 309 bentlakásos iskolában, amelyekben szigorúbb feltételek között zajlik a tanulók szocializálása. A bentlakásos iskolák közel egyharmada kibucokban működő úgynevezett Youth Group, azaz Ifjúsági Csoport iskola. Van közöttük szakiskola, mezőgazdasági iskola és komprehenzív iskola egyaránt. 74 ortodox kollégium, főleg talmud tanrendű jesíva fiúk számára, 47 általános iskola, illetve kis családi ház jellegű otthonok. Ehhez a 309 intézményhez hozzáadhatunk még közel 90 újrászocializáló intézményt, amelyek a hátrányos helyzetben levő vagy beilleszkedési nehézségekkel küzdő fiatalokkal foglalkoznak (például az új bevándorlók gyermekeivel), így ezek gyakorlatilag a kibucok korrekciós intézményeinek tekinthetők.

Az izraeli bentlakásos iskolák léte négy történelmi tradíción alapul. Ezek – a diaszpóra² bentlakásos intézményi formái, az államalapítás előtti korszak bentlakásos iskolái, a kibuc bentlakásos rendszere, illetve az állam megalakulása után kialakult bentlakásos iskolarendszer – hagyományainak ötvözésével, szervezeti formáinak és tapasztalatainak felhasználásával alakult ki a mai iskolarendszer.

A diaszpóra bentlakásos iskolái

A diaszpórában a zsidó oktatás legmagasabb fokát a bentlakásos iskolák jelentették. A különböző iskolai formák közül a jesívaiskolákat érdemes kiemelni, amelyek a keleti és nyugati zsidó közösségekben több száz éven keresztül magas színvonalú továbbtanulási lehetőséget jelentettek a fiatalok és a felnőttek számára. A héde-

² diaszpóra: a szétázrtan – zömében Kelet- és Közép-Európában – élő zsidó közösségek létformájának elnevezése.

rek³ és a jesivák⁴ léte és minél nagyobb számú látogatottsága azért volt olyan fontos, mert nem mindegyik kies zsidó közösség tudott önállóan iskolát fenntartani, ezek a bentlakásos intézmények azonban minden kies közösség tagja számára biztosították az iskolázás lehetőségét. Ezek az iskolák ilyen módon több funkciót is betöltöttek a tradicionális zsidó társadalomban: elsősorban a zsidó elit számára oktatási intézményként működtek, kulturális szimbólumokat örökítettek át, közvetítették a Talmud ismereteit és nem utolsósorban életben tartották a zsidó tradíciókat. Ugyanakkor a jesiva egyben a társadalmi mobilitást is szolgálta, mivel kapuja mindenütt nyitva állt a szegényebb fiatalok számára is.

A jesiva egészen napjainkig megtartotta hagyományos – nem is elsődlegesen oktatási, mint inkább tradíciókra szocializáló – funkcióját mindazon ortodox vallásos fiatalok számára, akik Európában, illetve általában a diaszpórában élnek.

Azt a tényt, hogy valaki elhagyta otthonát azért, hogy a jesivában tanulhasson, vallásos cselekedetnek kellett tekinteni. Ahogy a Talmud mestereinek bölcs mondása tanítja a zsidó etika alapvető tanításában (Mishnah Aboth [Atyák szakaszai traktátus] 4): „Ez az út vezet a Tórához: kenyér legyen a tápláléked, sóval, vízzel is mértékkel igyál, a pusztai földön hálj, sanyarú életet élj és a Tórával fáradozz...” (Talmud, 447. old.)

A két világháború között Izraelben a bentlakásos keret, amelyet gyakorló kibucoknak hívtak, egyben a fiatalok és felnőttek pionír cionista mozgalmát is összetartotta. Ebben a pionír telepesközösségben erős volt a törekvés arra, hogy tagjaik Palesztinában új mezőgazdasági településeket hozzanak létre, hogy együtt lakjanak, éljenek és dolgozzanak távol a családjuktól. A pogromok elől menekülteket is ezeken a településeken fogadták be. Ez az életmód presztízszt jelentett a résztvevők – zömében fiatalok – számára. Az 1920-as és 30-as években nemcsak a szegény, hanem a gazdagabb családok gyermekei között is gyakori volt, hogy mindent hátrahagyva vállalták a kihívást, a nélkülözéssel járó új életformát az akkori Palesztina sivatagos és mocsaras vidékein.⁵ Mivel a jesivákban való részvétel, a Hachsara kibucokban való tanulás hozzátartozott a bentlakásos rendszerhez, a diaszpórában sem bélyegezték meg az intézményeket amiatt, hogy időnként bűnöző gyermekeket is befogadtak. Éppen ezért a bentlakásos iskolákat a későbbi Palesztinában, illetve Izrael államban is megbecsülték.

Az államalapítás előtti bentlakásos iskolák

Bentlakásos iskolák az első cionista telepek megjelenésétől, a XIX. század utolsó évtizedeitől kezdődően léteztek Palesztinában. Az első modern mezőgazdasági település Palesztinában a Mikve Izrael bentlakásos iskola volt, amelyet 1870-ben alapítottak. Egyedül az ilyen jellegű kibuciskolák biztosították a teljes középfokú képzésben való részvétel lehetőségét az egészen 18 éves korig látogatható úgynevezett folyamatos osztályokkal. Ennek ellenére, hogy a diákok többsége mezőgazdasági munkával kívánt foglalkozni, ezeknek az iskoláknak a tantervében nagy teret kaptak a tudományos jellegű, elméleti tantárgyak. Így következett be az, hogy a kibucok gyermekei magasabb szintű oktatásban részesülhettek, mint városi kortársaik.

Elsősorban ezek az iskolák biztosították a középfokú képzést a városokból vidékre költözött cionista telepek gyermekei számára. Ezek a szülők a cionista

³ héder: a vallási iskola alsó fokának héber elnevezése

⁴ jesiva: a vallási iskola következő fokozata

⁵ Ilyen családi háttérrel indult Magyarországról újtárra a legendás Szemes Hanna, akit később Budapesten 1944-ben a nyilasok végeztek ki.

mozgalom legaktívabb tagjai és támogatói voltak. Az angol fennhatóság alatt központi állami irányítás nélkül a főbb politikai pártok hozzáálltak a különböző társadalmi funkcióknak megfelelő szervezetek, így az oktatási szervezetek kialakításához. A cionista Munkáspárt jelentős oktatási szervező tevékenységet fejtett ki, aminek következtében az egyik fő oktatási irányzat e párt égisze alatt működött. Az irányzat politikai vezetésének meghatározó szerepe volt a mezőgazdasági települések megalapításában, majd az állam létrejötte után, városi és falusi mezőgazdasági iskolák egész sorának létrehozásában. A párt politikai aktivistái a mezőgazdasági általános iskolák végzőseit arra ösztönözték, hogy tanulmányaikat vidéki, illetve kibucokban működő mezőgazdasági iskolákban folytassák. Ez egyrészt a kibucok mezőgazdasági szakemberképzése színvonalának emelését, másrészt a politikai elit kibucokra helyezését szolgálta. A mezőgazdasági iskolákban a városi gyerekek együtt nevelkedtek a vidéki településeken élő gyerekekkel, akiknek szülei egyébként a cionista mozgalom legaktívabb tagjai voltak. Sok szülő a falvakban és a kibucokban való továbbtanulásban látta gyermeke sorsának elrendeződését, az új hazába való beilleszkedés legjobb útját. A mezőgazdasági iskolák nagy tömegben fogadták be az Európából, főleg Kelet-Európából érkező zsidó fiatalokat, akik egyedül vagy csoportosan érkeztek Palesztinába azért, hogy új életet kezdjenek őseik földjén.

A korábban alapított bentlakásos mezőgazdasági iskolákban elsősorban a mezőgazdasági képzésre, emellett a humán-, illetve természettudományok széles skálájának oktatására helyeződött a hangsúly. Az állam megalakulását megelőző időszakban az új mezőgazdasági települések, elsősorban kibucok létrehozása s ennek keretében az ország védelmi erejének a kiképzése volt a cél.

A pionírok (héberül: halutzok) a cionista mozgalom, az akkor kibontakozó zsidó társadalom politikai elitjét jelentették. A politikai és társadalmi elit számos tagja csakúgy, mint a későbbi kormányok – részben már Palesztinában született – jeles politikai és katonai vezetők ezekben a bentlakásos mezőgazdasági iskolákban tanultak és tettek érettségét a harmincas-negyvenes években. *Yitzhak Rabin*, *Yigal Allon*, *Simon Perez* mind a ben-shemeni ifjúsági falu⁶ tanulói voltak. Ez az iskola az államalapítás előtti korszakban sok más iskolához hasonlóan elsősorban tanulóinak a szocializálására koncentrált, és csak kisebb súlyt fektetett a mezőgazdasági képzésre. Ezek az elitképző iskolák a zsidó tradíciók megismertetését, megőrzését tekintették alapvető pedagógiai céljuknak, de nem ortodox módon. Az iskolák tevékenységének irányát a két világháború közötti időszakban az európai kulturális háttér adta meg, különös hangsúlyt helyezve a tradicionális európai humán műveltség közvetítésére. Ez a szocializáció természetesen nem konfliktusmentesen jutott érvényre, mivel a bevándorló, illetve menekülő gyerekek között nyelvi és szociális háttér tekintetében igen jelentős eltérések voltak.

Az állam megalakulása előtti időszakban a mezőgazdasági iskolák, az angol public schoolokhoz hasonlóan, aktív társadalmi szerepre készítették fel tanulóikat. A mezőgazdasági iskolák nem szigetelték el tanulóikat a társadalomtól, sőt éppen ellenkezőleg, a cionista telepéseket jellemző életstílus, normák és értékek elsajátíttatását tekintették az egyik legfontosabb nevelési célnak.

⁶ Ebben az iskolában volt egy ideig igazgató a cikk szerzőjének nagybátyja, *Mordehaj Avi Saul*, akinek nevéhez – héber nyelvű szociológiai tevékenységén túl – Thomas Mann regényeinek, *József Attila* verseinek héberre fordítása is fűződik.

Az államalapítás előtti korszak kibucainak bentlakásos iskolái

Az izraeli kibucmozgalom iskolái képesek voltak az európai emigránsok gyerekei szinte teljes körének a befogadására. Különösen azokat a cionista ifjúsági csoportokat tudták gyorsan beilleszteni, amelyeknek tagjai előzőleg már rendelkeztek némi mezőgazdasági szakértelemmel, továbbá az úgynevezett *Hashomer Hatzair*⁷ szülők gyermekeit, a városi gyermekeket és a bevándorlók, illetve a menekültek gyermekeit.

A Hashomer Hatzair szülők maguknak az oktatási intézményeknek az alapjait rakták le a kibucokban. A harmincas évek elejétől egyre erősödött az az elképzelés, mely szerint a kibucok gyermekeit külön oktatási keretek között kell tanítani. Ezt a bentlakásos keretet hívták „oktatási intézménynek”, s ez a kibucoktól elkülönült ifjúsági faluként működött volna, követve *Gustav Winiken* ezzel kapcsolatos elméletét. Mások éppen azt szerették volna megvalósítani, hogy az oktatás a kibucok keretei között történjék.

Városi gyerekek egyénileg és csak egészen ritka esetben csoportosan érkeztek a kibucokba. Ők és szüleik ideológiailag kötődtek a kibuc eszméjéhez, vagy a már ott élő családtagjaik iránti érzelmi vonzódás hozta őket a városból vidékre. A városból a kibucokba érkezett gyerekek közül sokan csonka családokból kerültek ki. A második világháború alatt és után több kibuc fogadott be gyerekeket a szegényebb városokból, hátrányos társadalmi háttérrel. Ezek a diákok a legtöbb esetben be tudtak kapcsolódni a már működő oktatási intézményekbe.

A bevándorlók, illetve a menekültek gyermekeit 1934-től a kibucok folyamatosan fogadták be. Ezek a fiatalok főleg Kelet- és Közép-Európából, továbbá Németországból szervezett csoportokban érkeztek. Kivándorlásukban jelentős szerepe volt az egyre erősödő antiszemitizmusnak, továbbá az identitásuk keresésének és megtalálásának.

A kibucok ebben az időben a védelem előretolt bástyáit jelentették, ahol a mezőgazdasági és a katonai funkciók szinte összeolvadtak. Minden kibucban folyt katonai kiképzés.

A kibucok azért fogadták készségesen a bevándorló, menekült fiatalokat, mert a letelepedők nagy száma a cionista eszmék megvalósulásának új lehetőségét jelentette. Ennek jegyében új kibucok alapítására is sor került. A második világháborút követően, 1948-ig különösen nagy figyelmet fordítottak a holocaustot túlélő, árva európai bevándorló gyermekekre. Őket a kibucokban külön ifjúsági csoportokban helyezték el, nem nevelték együtt a kibucnyikok már ott született gyermekeivel. Külön házakban éltek, külön tanáraik voltak, akik külön foglalkoztak velük.

A felmérések azt mutatják, hogy az 1934 és 1939 között bevándorolt gyermekek gyorsabban alkalmazkodtak a kibucbeli életformához, mint ahogyan az társadalmi és kulturális háttérük különbözőségei miatt várható lett volna. A második világháborút követően az alkalmazkodás azonban sokkal több megrázkódtatással járt. A szülők elvesztése okozta és a háborúban átélt félelmek miatt elszenvedett traumák hatásait csak igen nehezen lehetett feloldani.

A diákok tanulmányiához a mai napig hozzátartozik, hogy heti egy alkalommal – különböző órászámában – részt vesznek a munkában. A munkára nevelést mindig is az oktatás egyik fő feladatának tekintették Izraelben. Ugyanakkor a kibucok megpróbálták elirányítani a fiatalokat a védeettséget is biztosító közösségből, s lehetővé tették számukra azt, hogy tanulmányaikat a kibuccon kívül folytassák. Az volt az előzetes elvárás, hogy a másutt folytatott tanulmányok után a

⁷ Az 1930-as években alakult cionista telepesmozgalom.

diákok visszatérnek a kibucba és ott hasznosítják tudásukat, ezzel szemben az történt, hogy e lépéssel csökkent a fiatalok kötődése a kibucchoz, és egyre erőteljesebbé vált elvándorlásuk tendenciája.

Sajátosan jelenik meg a kibucok tantervében és az iskoláztatás általános megközelítésében a kibucból való kiszakadás megelőzése. A kibucokban kialakult tantervek klasszikus és egyetemes tantárgyközpontú curriculumok, amelyek elsődleges célja a jellem fejlesztése, a társadalmi beilleszkedés elősegítése. Külön hangsúlyt helyeztek a magas színvonalú képzésre és a gazdag értékvilágot magában foglaló értékrendszer közvetítésére, továbbá a zsidó kulturális örökség és az erkölcsi értékek összehangolására a kibucsal és a cionista mozgalommal. Mindezek előtérbe kerültek a gyakorlati jellegű szakképzésben is. Ez a megközelítés sajátos összefüggésben van azzal a tudatos céllal, hogy a diákokat egy úgynevezett státusz-csoportba juttassák azért, hogy méltó utódai lehessenek a kibuc alapítóinak. A magas színvonalú értékközvetítés és nevelés tehát ezt, és nem a kibucban kívüli társadalmi követelményeknek való megfelelést szolgálta. Ez magyarázza azt, hogy miért nem tehettek a kibucok gyermekei záróvizsgát középiskolai tanulmányaik végén. Ezzel ugyanis megakadályozták azt, hogy a fiatalok a kibucban kívüli intézményekbe és végleg szabad pályára kerülhessenek. A Kibuc Harzi baloldali szárnya vizsgálta felül azt a határozatot, amely lehetetlenné tette a kibucok gyermekei számára a központi érettségi vizsgán való részvételt.

A gyermekek tanulmányait közvetlenül az úgynevezett madrich koordinálta, aki a tanár és a társadalomba való beilleszkedést segítő nevelő szerepét is betöltötte, és aki összekötő kapocs is volt a felnőtt- és a gyermektársadalom között. A madrichok képzett emberek voltak, de nem voltak hivatásos tanárok, sok esetben még abban a tárgykörben sem szereztek formális alapképzettséget, amelyet tanítottak. A madrichot rotációs alapon a kibuc jelölte ki és a kibuc közgyűlése hagyta jóvá a kinevezést, amelynek legfőbb feltétele a kibucchoz való kulturális kötődés volt. Egy madrich általában egy vagy két csoporttal foglalkozott két éven keresztül. Feladata a kibucokban az elitnevelés, ezzel együtt az integrációs erősítése, a csoportok szolidaritásának fejlesztése és az értékek átörökítésének segítése.

Bentlakásos iskolák az államalapítás után

Az államalapítást követő időszakban jelentős változások mentek végbe az izraeli oktatásügyben, ezen belül a legnagyobb átalakulás a középiskolai oktatásban történt. A középiskolák a kibucok érdekeit szolgáló elitképzésről fokozatosan áttértek az egyre szélesebb rétegeket oktató iskolarendszerre. Ez az irányváltás kapcsolatban van a tanulmány elején már említett oktatási törvény életbe lépésével, továbbá az egymástól eltérő oktatási irányzatok megszüntetésével.

Az elitista oktatási rendszer kiterjesztése az általánossá váló középiskolázás felé érezte hatását a kibucok bentlakásos iskoláiban is. A különböző időszakok tömeges bevándorlási hullámai – legutóbb az 1990-es oroszországi zsidó emigrációs hullám – ugyan időről időre újabb és újabb virágzásnak indították a bentlakásos oktatást, újra és újra megnövekedett a héber nyelv oktatása és a zsidó (izraeli) kultúra megismertetése iránti igény. Az újabb bevándorló csoportok megjelenése újabb ifjúsági csoportok létrehozására készítette a kibucokat. Az ifjúsági bevándorló irodák számára mindez állandóan megújuló kihívást jelentett. Ezek az irodák a bevándorló fiatalok oktatásában-nevelésében, társadalomba történő beilleszkedésük elősegítésében azonban a kibucok keretei közötti közös iskolákban megvalósítható módszereket részesítették előnyben a kibucban belül elkülönített bentlakásos intézményben megvalósítható modellel szemben. Ennek több oka is volt; elsősorban az, hogy az ideológiai szempontok kerültek ismét előtérbe, nevezetesen azok, ame-

lyek a kibucokat mint „mozgalmat” kívánták újra erősíteni, s e célból a kibucoknak az oktatás terén szerzett tapasztalatait szélesebb körben terjeszteni és felhasználni.

A kibucokban – az oktatáspolitikai trendekkel összhangban – már nem a mezőgazdasági ismeretek oktatása volt az alapvető cél, hanem az általánosan elfogadott tudásanyag oktatása. Az 1950-es évek végére a bentlakásos iskolák sok vonatkozásban átvették a kibucok oktatási, nevelési tapasztalatait, és kiegészítették tanterveiket az általános műveltség elemeivel, a természettudományok és a klasszikus humán tudományok tanításával.

Különböző okok miatt erre az időre a kibucok elvesztették az addigi, leginkább az államalapítást megelőzően élvezett kitüntetett pozíciójukat. Az angol fennhatóság alatt ugyanis a kibucmozgalomhoz még önkéntesen lehetett csatlakozni, s a kibucletnek volt egy heroikus pionírjellege. Az államalapítást követően az új bevándorlók, akik hátrányos helyzetből indultak, már nem törtek a kibucokban korábban jellemző mozgalmi elitrétegek felé. Számukra már nem is igen kínálkozott más lehetőség, mint a kibucokban élni, tanulni és dolgozni. Igen sok kibuc nem tudta már magát tisztán mezőgazdasági tevékenységből fenntartani, ezért egyre jelentősebb mértékű ipari kiegészítő tevékenység végzésére kényszerült, ami megnövelte az ipari jellegű szakmai képzés iránti igényeket.

Mindezek ellenére a kibucok politikai ereje, súlya ma is jelentős Izraelben. A Knesszet tagjai között – mindenekelőtt a munkáspárti frakcióban – igen magas az egykori kibucnyikok aránya, holott a kibucban élők aránya az 1948-as 8 százalékról, mindössze 3 százalékra esett vissza. (Ez az arány az 1990-es évek elején a volt Szovjetunióból érkezett menekülthullám következtében némileg bizonyára nőtt.)

A függetlenség előtti időszak ideológiáját felváltotta az izraeli új technokraták pragmatizmusa, ezt azonban a mai politikusok többsége még nehezen fogadja el. Ők ugyanis még mindig a közvetlen termelőmunkát részesítenek előnyben a magasan kvalifikált szellemi tevékenységekkel szemben. A cionista pártok politikusai, az alapító kibucnyikok mellett új elitcsoport jelent meg, amely aktívan részt kíván venni a kormányban, az adminisztrációban, a társadalmi szervezetekben, a gazdasági életben és a védelemben.

A kibucmozgalom elvesztette eredeti pozícióját, amellyel az államalapítás előtt rendelkezett, amikor olyan fontos nemzeti feladatokat látott el, mint az elitnevelés, a védelem és a települések szervezése.

Az új generáció: technokraták, tudományos és gazdasági szakemberek, diplomáták és katonai vezetők új elitje más értékrendet állított fel, szemben a régi generációval, akik esetében státuszkritériumként a pionírok sajátos szellemisége és ideológiája érvényesült. Ez az értékváltás súlytalanítja el egyre jobban a kibucoktatást, a bentlakásos iskola közoktatásban betöltött korábbi igen fontos szerepét.

Irodalom

Arieli, Mordecai–Yitzak Kashti–Simcha Shlasky: Living at School: Israeli Residential Schools as people-processing organizations. Ramot Publishing Co. 1983. (The Israeli residential schools as a social organization)

Kashti, Y.–Arieli, A.: People in Institutions: The Israeli Scene. London. 1986.

Kleinberger, Aharon: Society, Schools and Progress in Israel. Pergamon Press. 1969.

Lewy, Arieh: Twenty Years Evaluation activities at the Israel Curriculum Center. Jerusalem Ministry of Education and Culture. Israel Curriculum Center. 1986.